

ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ ΑΜΥΚΛΩΝ ΚΑΙ ΤΡΙΠΟΛΙΤΖΑΣ ΔΑΝΙΗΛ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ (*)

ΥΠΟ

ΤΑΣΟΥ ΑΘ. ΓΡΙΤΣΟΠΟΥΛΟΥ

Καίτοι δὲν ὑπάρχουν σαφεῖς γραπτὰ μαρτυρία, πιστεύομεν ὅτι ὁ Δανιὴλ γνώστης τῶν μυστικῶν τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας μετέσχε τῶν γνωστῶν προπα-
ρασκευῶν τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ ἀγῶνος καὶ δὴ ὡς Δημητσανίτης καὶ οἰκεῖος
τῶν ἀδελφῶν Νικολάου καὶ Σπύρου Σπυλιωτοπούλων συνέπραξεν εἰς τὴν ὑπ'
αὐτῶν καὶ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Φιλοθέου συσταθεῖσαν ἱεράν ἀδελφότητα, δι'
ἧς ἐξησφαλίσθη ἡ τροφοδοσία τῆς Ἐπαναστάσεως διὰ πολεμοφοδίων ἐκ τῶν
πυριτιδομύλων τῆς Δημητσάνης'. Ἡ ἔδρα τοῦ Δανιὴλ ἕμως, ἡ Τριπολιτζά,
εἶναι συγχρόνως καὶ ἡγεμονικὴ καθέδρα τοῦ Μορέως, δι' δευρύτερα ἀνάμει-
ξεις τοῦ ἀρχιερέως ἀποβαίνει ἐπικίνδυνος. Ἀρχομένου τοῦ 1821, ἐνῶ ἤρχισαν
τὰ πρῶτα νέφη νὰ θολῶνουν τὸν ὀρίζοντα διὰ τοὺς δυνάστας, ἡ νέφωσις ἐφθανε
καὶ μέχρις αὐτῶν². Διετάχθη ἐν τοσοῦτῳ ὁ μητροπολίτης Δανιὴλ νὰ ἐξέλθῃ
εἰς περιοδείαν ἀνά τὴν ἐπαρχίαν αὐτοῦ καὶ νὰ καθησυχάσῃ τὸν λαόν, ὑποδει-
κνύων τὴν ὀφειλομένην παντοτινὴν ὑπακοὴν εἰς τοὺς κρατοῦντας. Ἄλλ' ἐνῶ
ὁ Δανιὴλ εὗρισκεν εὐκαιρίαν κατάλληλον νὰ προπαγανδίσῃ ὑπὲρ τοῦ ἐπικει-
μένου ξεσηκωμοῦ, κατὰ πόδας παρηκολούθει αὐτὸν μυστικῶς Τούρκος ἀξιω-
ματικὸς, ὑπὸ τὸ πρόσχημα ὅτι εἰσέπραττε φόρους. Καὶ ἠναγκάσθη τότε ἐκεῖνος
δημοσίᾳ μὲν νὰ ὀμιλῇ περὶ ὑπακοῆς εἰς τὸ κραταῖον δοβλέτι, κατ' ἰδίαν δὲ
περὶ τῆς ὑποφωσκούσης ἐξεγέρσεως³.

Ὅσον ἕμως προχωροῦμεν πρὸς τὴν εὐλογημένην ἡμερομηνίαν, τόσον
αἱ ὑποψίαί τῶν Τούρκων ἐντείνονται· δι' ὃ ζητοῦν τὴν λῆψιν ἀσφαλιστικῶν μέ-

(*) Συνέχεια ἐκ τῆς σελ. 410 τοῦ προηγουμένου τεύχους.

1. Τάσου Ἀθ. Γριτσοπούλου, Ἡ ἀρχιεπισκοπὴ Δημητσάνης καὶ Ἀργυροκάστρου, σελ. 247. Πρβλ. καὶ τὰ λεγόμενα ὑπὸ τοῦ Καν. Δεληγιάννη, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 92, ὅτι περὶ τὰ τέλη Μαΐου 1820 συνήχθησαν εἰς Τρίπολιν ὄλοι οἱ πρῶχον-
τες Πελοποννήσου καὶ τινες τῶν ἀρχιερέων, ἐν οἷς καίπερ μὴ κατονομαζόμενος ὁ ἀπερι-
αμβάνετο ἀσφαλῶς ὁ Δανιὴλ, διὰ νὰ συσκεφθοῦν περὶ τῆς Ἐπαναστάσεως κλπ.

2. Περὶ τῶν προεπαναστατικῶν ἐν Πελοποννήσῳ κινήσεων βλ. πρὸ πάντων Ἀμ-
βροσίου Φραντζῆ, Ἐπιτομὴ τῆς ἱστορίας τῆς ἀναγεννηθείσης Ἑλλάδος, τόμ.
Α', ἐν Ἀθήναις 1939, σελ. 91 κέξ, 131 κέξ.

3. Ἰωσήφ Ζαφειροπούλου, Οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ πρῶχοντες ἐντὸς τῆς
ἐν Τριπόλει φυλακῆς ἐν ἔτει 1821, ἐκδ. Ν. Α. Κανδρῆ, ἐν Ἀθήναις 1890, σελ. 6. Ἐντεῦθεν
καὶ οἱ ἐπὶ τοῦ θέματος ἀσχοληθέντες.

τρων καὶ συγκεκριμένως ἐγγυήσεων. Εἰς σύσκεψιν, γενομένην ἐντὸς τῆς οἰκίας τοῦ γνωστοῦ φιλοτούρκου Σωτήρου Κουγιᾶ, πρωτοβουλία αὐτοῦ τοῦ ἰδίου ἢ τοῦ διερμηνέως Σταυράκη Ἰωβίκη, περὶ τοῦ χαρακτήρος τοῦ ὁποίου ἀντιτιθεμένας παρέχουν πληροφορίας οἱ σύγχρονοι τοῦ ἀγῶνος ἱστοριογράφοι, ἀνεκοινώθη πρὸς τοὺς κληθέντας, ἦτοι τὸν μητροπολίτην Δανιὴλ, τὸν Θεόδωρον Δεληγιάννην, τὸν ἐξ Ὀλυμπίας Παπαλέξην καὶ εἰ τινα ἄλλον, ὅτι ἀξίωσις τῆς Πύλης ἦτο νὰ προσέλθουν εἰς Τρίπολιν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ προεστώτες Πελοποννήσου, διότι ἐν ἐναντία περιπτώσει αὐτοὶ ἦσαν οἱ ὑπαίτιοι τῶν ἀραιῶν παραχῶν. Ὁ διάκονος Ἰωσήφ Ζαφειρόπουλος διέσωσε τὴν ἀπάντησιν τοῦ Δανιὴλ· οἱ ἀρχιερεῖς πρέπει νὰ μένωσιν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις αὐτῶν, ὅπως καθοδηγῶσι τὸν λαὸν εἰς τὴν πειθαρχίαν, ἄλλως δυνατὸν εἶναι εἰσηγήσεις κακαὶ κούφον τιῶν νὰ παραπέσωσι τὸν λαὸν εἰς ἀποστασίαν. Ἐπειδὴ ὁμοῦ οἱ λόγοι οὗτοι ἐθεωρήθησαν ὡς προσπάθεια νὰ ἐμποδισθῇ ἡ ἀπόφασις τῆς Πόρτας, ὁ Δανιὴλ ἠναγκάσθη νὰ προσθέσῃ: κάμετε ὅ,τι θέλετε· γράψετε εἰς αὐτοὺς νὰ ἔλθωσι¹. Ταῦτα ἐλάμβανον χώραν περὶ τὰ μέσα Φεβρουαρίου. Καὶ εἶναι ἐκτάκτως χαρακτηριστικά, διὰ δύο κυρίως λόγους. Δὲν γνωρίζομεν πρῶτον, ἂν ὁ Δανιὴλ ἐγνώριζε τὰ εἰς τὴν συνέλευσιν τῆς Βοστίτζας ἀποφασισθέντα καὶ δὴ συγκεκριμένως τὴν ἀπόφασιν, καθ' ἣν ὄφειλον καλούμενοι οἱ ἀρχιερεῖς καὶ προεστοὶ νὰ μὴ προσέλθουν εἰς Τριπολιτζάν, ἂν τὸ μυστικὸν τῆς ἐπικειμένης κηρύξεως τῆς ἐπαναστάσεως εἶχε γνωσθῇ ὑπὸ τῶν Τούρκων, νὰ προσέλθουν δὲ ἂν τὸ μυστικὸν δὲν εἶχε γνωσθῇ. Δεύτερον, μᾶς παρέχεται τὸ μέτρον τῆς προηγουμένης ἀντιλήψεως τοῦ ἀρχιερέως τῆς πρωτεύουσας τοῦ Μορέως, διότι αὐτὸς ἐφοβεῖτο σφαγὰς τῶν ἀθῶν χριστιανῶν τῆς πόλεως του καὶ γενικώτερον. «Εἰς κάθε φύλλου πῆδημα οἱ Τοῦρκοι ἠπείλουν πάντοτε σφαγὴν τῶν χριστιανῶν», λέγει ὁ Ν. Σπηλιάδης, ἀναφέρων βιαιοπραγίας εἰς βάρος θρησκευτικῶν καθιδρυμάτων ἐντὸς τῆς Τριπολιτζᾶς².

Ἐν πάσῃ περιπτώσει, μετ' οὐ πολὺ αἱ προσκλήσεις ἐστάλησαν πρὸς τοὺς ἀρχιερεῖς Πελοποννήσου καὶ τοὺς προύχοντας καὶ ἤρχισαν οὗτοι νὰ καταφθάνουν ἀπὸ τῶν ἀρχῶν Μαρτίου, ὥστε τὴν 8ην ἢ 9ην Μαρτίου εἶχον ὄλοι οἱ λαβόντες τὴν τραγικὴν ἀπόφασιν φθάσει ἐκεῖ. Ἦσαν δ' οὗτοι, ἀρχιερεῖς μὲν οἱ Μονεμβασιάς Χρύσανθος, Ἀνδρούσης Ἰωσήφ, Δημητζάνης Φιλόθεος, Ναυπλίου Γρηγόριος, Χριστιανουπόλεως Γερμανός, Κορίνθου Κύριλλος καὶ Ὠλένης Φιλάρετος, κατὰ σειρὰν προσελεύσεως, ὥστε παρόντος καὶ τοῦ Τριπολιτζᾶς Δανιὴλ ἀνῆλθον εἰς ὀκτώ τὸν ἀριθμὸν, προεστοὶ δὲ οἱ Παπαλέξης οἰκονόμος, Θεόδ. Δεληγιάννης, Ἰωάννης Τομαρᾶς, Ἀντωνάκης Καραπατάς, Ἰωάννης Βιλᾶτης, Πανάγος Κυριακός, Ἀναγνώστης Κωστόπουλος, Ἀνδρέας Καλαμογδάρτης, Μῆτρος Ροδόπουλος, Σωτηράκης Νοταρᾶς, Ἰωάννης Περούκας,

1. Ἰωσήφ Ζαφειροπούλου, ἐνθ' ἀνωτ., σελ. 7-8.

2. Ν. Σπηλιάδου, Ἀπομνημονεύματα, τόμ. Α', Ἀθήνησι 1851, σελ. 18.

Γιαννούλης Καραμᾶνος, 'Αναγνώστης Κοπανίτζας, Μελέτης Μελετόπουλος, Νικόλαος Γεωργακόπουλος και ὁ πρῶτος ὄλων ἐλθῶν υἱὸς τοῦ Μπέη Μαυρομιχάλη 'Αναστάσιος'. Πάντες οὗτοι ἔδωκαν τὴν ἐντύπωσιν εἰς τὸν τουρκικὸν ὄχλον, ὅτι οὐδὲν συνέβαιναν εἰς τοὺς κόλπους τῆς ὑποδούλου χώρας. Κατὰ περισωθεῖσαν μάλιστα παράδοσιν, γυναῖκες ὀθωμανίδες παρακολουθοῦσαι ἐκ τῶν παραθύρων τοὺς εἰσερχομένους ἀρχιερεῖς καὶ προκρίτους, προσεφώνουν αὐτοὺς δι' εὐφήμεων λόγων («χῶς γκελδίν», «ίνς ἀλλάχ»), ἤτοι καλῶς ὠρίσατε, θεία χάριτι, τίποτε δὲν εἶναι κλπ.² Πάντως ἐκ τῆς παρουσίας τῶν ἀνωτέρω καὶ τῶν δοθεισῶν ἐξηγήσεων διεσκεδάσθησαν πρὸς στιγμήν αἱ ὑποφῖαι τῶν Τούρκων, καιτοί κενόν τι ἀφῆκεν ἢ ἀπουσία τῶν ἐκ Πατρῶν 'Ελλήνων.

'Αξιωματημιόνευτον εἶναι τὸ μικρὸν ἐπεισόδιον, πού παραδίδει ὁ 'Ιωσήφ Ζαφειρόπουλος. 'Ανησυχοῦντες, φαίνεται, ἐκ τῆς ραγδαίας ἐξελίξεως τῶν γεγονότων εἰ ὀμηροί, δι' ἐπιστολῆς των πρὸς τὸν Παλ. Πατρῶν μέσῳ καλογήρου τινὸς Μεγασπηλαιώτου ἀποσταλείσης, ἢ καὶ πιθανώτερον προφορικῶς ἐξουσιοδοτηθέντος νὰ ἐρωτήσῃ, ἠπόρουν διατὶ αὐτῶν εὐρισκομένων ἐν Τριπόλει ὑπὲ ὀμηρίαν ἤρχισεν ὁ πόλεμος, περὶ τῆς ἐνάρξεως τοῦ ὀποίου εἶχεν ἀποφασισθῆ ὁ 'Ιούλιος; "Ὅταν ὁ Γερμανὸς ἀπευθυνόμενος πρὸς τὸν Χριστιανουπόλεως, μετασχόντα τῆς συνελεύσεως τῆς Βοστίτζας, ὑπέμνησε τὸ ἄρθρον ια', ὁ δὲ Χριστιανουπόλεως ἀπεκάλυψε τὸ περιεχόμενον τοῦ ἄρθρου τούτου, ἐντόνως οἱ Τριπολιτζᾶς, Παπαλέξης καὶ Θ. Δεληγιάννης παρετήρησαν εἰς αὐτόν, διατὶ δὲν ἔδιδον εἶδησιν καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους νὰ μὴ ἤρχοντο, διατὶ καὶ αὐτὸς ἤλθεν, ὅσον δὲ δι' αὐτοὺς τοὺς τρεῖς θὰ εὕρισκον τρόπον, εἰδοποιούμενοι, νὰ ἐξήρχοντο.³

Τὰ γενόμενα ὁμως οὐκ ἀπογίνονται. Αἱ συγκρούσεις εἶχον ἀρχίσει ἤδη

1. 'Ιωσήφ Ζαφειροπούλου, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 8. 'Α. Φραντζῆ, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 128-129. — Ν. Σπηλιάδου, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 20-21. — 'Αναγνώστη Κοντάκη, 'Απομνημονεύματα, 'Αθήναι [1957], σελ. 30-31. Βεβαιότατα πρώτη πηγή πρέπει νὰ θεωρηθῆ ἐν προκειμένῳ ἡ περιγραφή τοῦ διακόνου Ζαφειροπούλου, ἀλλ' εἰς τινα σημεῖα καὶ οἱ ἄλλοι δυνατόν νὰ γνωρίζουν ἰσικὰ ἀρῶσ' ἄλλως τε τὸ ζήτημα δὲν ἦτο μικρὸν καὶ εἶχε συγκινήσει τὸν ἀνυπομονοῦντα καὶ ἀδημονοῦντα κόσμον τῆς 'Επαναστάσεως, ἐν ὅψει τῆς ἀναφλέξεως τῆς θρακῆς. Διὰ τοῦτο τὴν σειρὰν προσελεύσεως τῶν ἀρχιερέων ἐθέσαμεν βασιζόμενοι εἰς τὰς εἰδήσεις ὄλων τῶν ἱστοριογράφων.

2. 'Α. Φραντζῆ, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 130-131. Ν. Σπηλιάδου, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 21.

3. 'Ιωσήφ Ζαφειροπούλου, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 9. Πρβλ. περὶ τῆς συνελεύσεως τῆς Βοστίτζας 'Αμβρ. Φραντζῆ, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 95 ἐξ., ὅπου καὶ ἐπανορθώσεις εἰδήσεων ἄλλων. Γερμανοῦ μητροπολίτου Παλ. Πατρῶν, 'Απομνημονεύματα, ἐκδ. γ' ὑπὸ Γ. Ι. Παπούλα, ἐν 'Αθήναις 1900, σελ. 23-25. Πρέπει νὰ σημειωθῆ, ὅτι ὁ Γερμανὸς Π. Πατρῶν, θεωρῶν τὸν Χριστιανουπόλεως Γερμανὸν ὑπεύθυνον, διότι δὲν ἐγνωστοποιήθησαν αἱ ἀποφάσεις τῆς συνελεύσεως τῆς Βοστίτζας (23 'Ιαν. 1821) εἰς τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ προκρίτους τῶν ἐπαρχιῶν Καρυταίνης, Φαναρίου, Μυστρᾶ, Καλαμάτας καὶ 'Αρκαδίας, κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν ἐκείνου, πρὸς τοῦτο ἐξουσιοδοτηθέντος (περὶ τούτου δὲ ὑπεραμύνηται τοῦ Χριστιανουπόλεως ὁ 'Αμβρ. Φραντζῆς, Α' 116, ὑποσ. 2 καὶ 129,

πρὸ τῆς καθορισθείσης χρονολογίας καὶ ὄλονεν ἐπολλαπλασιάζοντο. Ὁ Καϊμακάμης καλέσας τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ προκρίτους εἰς τὸ Σεράγι, ἐπὶ παρουσίᾳ μπέτηδων καὶ ἀγάδων, ζωηρῶς παρετήρησεν αὐτοὺς διὰ τὰ λαμβάνοντα χώραν, εἰς πικντελῆ ἄρνησιν τῶν δὲ ἠπειλήσεν αὐτοὺς. Ὑστερα τοὺς ἔκλεισεν εἰς τὸ δωμάτιον τοῦ διερμηνέως, ἐνῶ ἐκεῖνος συνεσκέπτετο μετὰ τῶν διερμηνέως καὶ Σωτήρου Κουγιᾶ ἐπὶ μακρόν. Ὑπὸ τῶν τελευταίων, ἀναχωρούντων κατὰ τὸ μεσονύκτιον, ἐπληροφοροῦντο ὅτι ὡς φαίνεται ἐτέλουν ὑπὸ κράτησιν ἢ περιορισμόν, διὸ διενυκτέρευσαν ἐκεῖ συνομιλοῦντες, ἕως ὅτου τὴν πρωίαν μετεφέρθησαν εἰς ἄλλο δωμάτιον¹. Δὲν ἀναγράφει χρονολογίας τῶν γεγονότων ὁ ἀπλοῖκός Ἰωσήφ Ζαφειρόπουλος, φαίνεται ὅμως ὅτι ἡ μὲν σύσκεψις τῶν Τούρκων τοῦ Μεχμέτ Σαλήχ πασᾶ Καϊμακάμη ἔλαβε χώραν τὴν 9 ἢ 10 Μαρτίου καὶ κατ' αὐτὴν ἐπεκράτησαν μετριοπαθεῖς ἀπόψεις, ἀπεστάλησαν γράμματα πρὸς τὸν εἰς Ἰωάννινα Χουρσίτ πασᾶν, κλπ.², κατὰ δὲ τὰς ἀκολούθους ἡμέρας αἱ τουρκικαὶ ἐνέργειαι ἐστρέφοντο πρὸς κατευνασμόν τῶν πραγμάτων δι' ἐπικοινωνίας τῶν ὁμήρων μετὰ τῶν μὴ προσελθόντων, ἕως οὗ τὴν 17 Μαρτίου ἐγνώσθη τὸ ἐπεισόδιον τῶν Χονδρογιανναίων ἐναντίον τῆς συνδείας Ταμπακοπούλου καὶ εὐθὺς κατόπιν τὸ κατὰ τοῦ βοεβόδα Καλαβρύτων Ἀρναούτογλου, ὁπότε ἐλήφθησαν τὰ πρῶτα περιοριστικὰ μέτρα κατὰ τῶν ὁμήρων³. Ἄξιον σημειώσεως μάλιστα ἰδιαίτερας εἶναι τὸ γεγονός, ὅτι τὴν 11 Μαρτίου οἱ Ὄθωμανοὶ ὑπέβαλον τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ προκρίτους εἰς ὑποχρεωτικὸν ἔρανον, χάριν ἐγγυήσεως, χωρίσαντες αὐτοὺς εἰς κατηγορίας 2.000, 1.500 καὶ 1.000 γροσιῶν ἕκαστον, πρᾶγμα ποῦ ἐδέχθησαν ἔλοι προθύμως καὶ τὸ γεγονός τοῦτο ἔσπευσαν πάλιν νὰ τὸ γνωστοποιήσουν εἰς τὸν Χουρσίτ πασᾶν⁴.

Ἐνῶ λοιπὸν δι' ὄλων τῶν εἰς τὴν διάθεσιν τῶν πιστευτῶν μέσων οἱ ἄγριοι τῆς Τριπολιτζᾶς ἠγωνίζοντο νὰ κατευνάζουν τοὺς φρυάττοντας Ὄθωμανούς,

ὑποσ. 1), ἔτι δὲ πληροφορηθεὶς οὐχὶ βασιμῶς, ὅτι ὁ Χριστιανουπόλεως εἰσῆλθε πρῶτος εἰς Τρίπολιν, ἀγεται εἰς τὸ μὴ ὀρθὸν συμπέρασμα, ὅτι ἐξ αἰτίας τοῦ παρεκινήθησαν οἱ μὴ γνωρίζοντες τὰ εἰς Βοστίτζαν ἀποφασισθέντα ἀρχιερεῖς καὶ πρόκριτοι καὶ ἔσπευσαν εἰς Τρίπολιν. Καὶ δικαιοῦναι μὲν τὴν ἀποψιν ταύτην τὸ μικρὸν ἐπεισόδιον, ἀλλ' ἡ ἀλήθεια εἶναι, ὅτι ἡ στάθμισις τῶν πραγμάτων ἐκ μέρους τῶν προσελθόντων εἰς Τρίπολιν μετὰ τὰ ὑπάρχοντα μέσα τῆς ἐποχῆς ἔθηκεν ἐνώπιον αὐτῶν τὸ τρομερὸν δίλημμα, ἢ μεταβαίνομεν εἰς Τρίπολιν καὶ κερδίζομεν χρόνον, διὰ νὰ προλάβωμεν σφαγὰς ἀθῶων, ἢ ἀρνούμεθα καὶ ἐκβιάζομεν τὴν ἐκρηξίν τῆς ἐπαναστάσεως τὸ συντομώτερον καὶ ἴσως ἀκαίρως. Καὶ προετίμησαν τὸ πρῶτον, ὡς ὀλιγώτερον ὀδυνηρὸν διὰ τὸ ἔθνος καὶ αὐτὴν τὴν ὑπόθεσιν τοῦ παρεσκευασμένου κινήματος ὠφελοῦν, καίτοι περιέκλειε κινδύνους προσωπικούς. Τὸ διατὶ δὲν ἐφόνευσαν οἱ Τούρκοι ἀμέσως τοὺς ὁμήρους, μόλις τὸ κίνημα ἐγενικεύθη, εἶναι ἄλλη ὑπόθεσις.

1. Ἰωσὴφ Ζαφειροπούλου, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 11.

2. Ἀμβρ. Φραντζῆ, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 130-131.

3. Αὐτόθι, σελ. 133 κέξ.— Ν. Σπηλιάδου, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 28-29.— Μ.

Οἰκονόμου, Ἱστορικὰ τῆς Ἑλληνικῆς παλιγγενεσίας, ἡ ὁ ἱερός τῶν Ἑλλήνων ἀγών, ἐν Ἀθήναις 1873, σελ. 86-87. κλπ.

4. Ἀμβρ. Φραντζῆ, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 134.

πού ἔβλεπον σαλευομένην τὴν τυραννίαν, διετήρουν ἕκαστος ἴδιον κατάλυμα καὶ πρὸς στιγμήν ἐπιστεύθη, ὅτι θὰ ἐπετρέπετο εἰς τινὰς ἐξ αὐτῶν νὰ ἐξέλθουν πρὸς κατευνασμόν τοῦ λαοῦ¹. Ἀλλὰ τὰ γεγονότα ἐξηγγίωσαν τόσον τὸν ὄχλον ὥστε ἐζήτησαν νὰ φονεύσουν τοὺς ὀμήρους ἀμέσως, ἐνῶ εὐρίσκοντο εἰς τὸ παλάτι τοῦ πασᾶ². Ἐκτοτε περιωρίσθησαν εἰς τὸν Δαϊρὲ τοῦ Χαζναδάρ, ἧτοι τὸ κατάστημα τοῦ ταμίου τοῦ πασᾶ³. Περαιτέρω, τὴν 21 Μαρτίου ἀφωπλίσθησαν οἱ ὑπηρεταὶ τῶν κρατουμένων, τὴν δὲ 23 ἴδιου ἐσφραγίσθη ὑπὸ τοῦ φροντιστοῦ τοῦ σεραγίου ἢ ἀποθήκη τῶν γεννημάτων τοῦ Τριπολιτζᾶς Δανιήλ, προσερχομένων ἐκ κανονικῶν δικαιωμάτων τῆς ἐπαρχίας του⁴. Παρὰ τοῦτο, ὁ διάκονος τοῦ Ἰωσήφ κατάρθρωσε διὰ μυστικοῦ τρόπου μετ' ὀλίγον καὶ ἐξησφάλισε περὶ τὰς 2.000 ὀκάδας σίτου, ὡς καὶ 800 ὀκάδας ἀραβοσίτου καὶ 500 σμιγοῦ, πλὴν ἄλλων 600 ὀκάδων, πού παρεχώρησεν ἐκ τῆς κατασχεθείσης ποσότητος ὁ φροντιστὴς χάριν τῶν φυλακισμένων⁵. Τὴν τελευταίαν ταύτην ποσότητα ὁ Ἰωσήφ παρέδωκεν εἰς τὸν ἀρτοποιὸν τοῦ σεραγίου μετὰ καυσοξύλων ἐκ τῆς μητροπόλεως καὶ παρελάμβανε καθ' ἑκάστην τὴν διὰ τοὺς ὀμήρους ἀπαιτούμενην ποσότητα ἄρτου. Ἐξ ἄλλου ἀπέμεινε δι' αὐτοὺς καὶ ὀλόκληρος ἡ ποσότης οἴνου εἰς τὰ ὑπόγεια τῆς μητροπόλεως⁶. Ἡ οὕτως ἐξοικονομηθεῖσα ποσότης σιτηρῶν ἐπήρκεσεν εἰς διατροφήν τῶν κρατηθέντων ἐπὶ μῆνας τρεῖς καὶ ἥμισυ. Ἐπειτα ἠγόραζον πλέον.

Μέχρι τῆς 18 Ἀπριλίου ὀρίζει ὁ Ἀμβρ. Φραντζῆς τὴν παραμονὴν τῶν ὀμῆρων εἰς τὸ κατάστημα τοῦ Χαζναδάρ ἀγᾶ⁷. Ἀκριβέστερον ὅμως ὁ διάκονος τοῦ Δανιήλ θέτει τὸ ἐσπέρας τῆς Κυριακῆς τοῦ Θωμᾶ τὴν ὀμαδικὴν μεταφορὰν ἐκεῖθεν, ἐνῶ πλέον λόγῳ τῆς ταχείας ἐξελίξεως τῶν γεγονότων εἶχον λάβει χώραν σκηναὶ φρίκης ἐνώπιόν των καὶ ἐνόμιζον ἐπικειμένην τὴν ἐκτέλεσιν αὐτῶν. Εἰς πρόσκλησιν τῶν δεσμοφυλάκων νὰ ἐγερθοῦν ἀποτεινόμενος πρὸς τὸν διερμηνέα ὁ Τριπολιτζᾶς φέρεται εἰπών. Ἀρχοντα, διὰ τὴν ζωὴν σου, ὁ θεὸς νὰ σὲ πολυχρονίση, μεσίτευσον πρὸς τὸν αὐθέντην νὰ μᾶς θανατώσῃ τὸ πρῶν, διότι γνωρίζεις ὡς χριστιανός, ὅτι ἡ θρησκεία μας ἀπαιτεῖ νὰ μεταλάβωμεν καὶ ἐξομολογηθῶμεν πρὸ τοῦ θανάτου ἡμῶν, ἀλλ' ἡμεῖς ταύτην τὴν νύκτα μέλλομεν νὰ ἐκτελέσωμεν τὸ τελευταῖον τοῦτο θρησκευτικὸν καθήκον, ἔχοντες μεθ' ἡμῶν τὸ ὄγιον ἀρτοφόριον⁸.

Ἀλλ' ὁ διερμηνεὺς τοὺς ἀνεκοίνωσεν, ὅτι θὰ τοὺς κατεβίβαζον κάτω εἰς

1. Ἀμβρ. Φραντζῆ, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 149-151.

2. Αὐτόθι, σελ. 151-152.

3. Αὐτόθι, σελ. 152.

4. Ἰωσήφ Ζαφειροπούλου, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 12-14.

5. Αὐτόθι, σελ. 14-15.

6. Αὐτόθι, σελ. 14.

7. Ἀμβρ. Φραντζῆ, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 152.

8. Ἰωσήφ Ζαφειροπούλου, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 29.

τὰ ὑπόγεια. Καὶ ἀφοῦ ἀπέσυραν ἐξ αὐτῶν τινας, ἤτοι τὸν Ἀναστάσιον Μαυρομιχάλην καὶ Ἀνδρέαν Καλαμογδάρτην ὁ Καϊμακάμης καὶ τοὺς Κορίνθου Κύριλλον καὶ Σωτῆρον Νοταρᾶν ὁ Κιαμῆλμπεης, πάντας τοὺς λοιποὺς ἐνέκλεισαν εἰς σκοτεινὴν εἰρικτὴν, ὑπὸ τὸ σεράγιον, ἀθλίαν κατὰ πάντα, δυσώδη, ἀγεληδὸν πάντας, μετὰ ἀλύσεων. Ἐκ τοῦ ἄνωθεν αὐτῆς δωματίου οἱ ὑπηρεταὶ ἔχονον πάσης φύσεως ἀκαθαρσίας καὶ ἐχλεύαζον αὐτούς. Καλύμματα δὲν ἐπέτρεψαν εἰς τοὺς δεσμώτας νὰ λάβουν παρὰ μόνον ἓν εὐτελές.

Διὰ νὰ ἀποσυμφορηθῇ ἡ φυλακὴ τὴν ἐπομένην ὁμαδικῶς ἐξετέλεσαν εἰς τὸ προαύλιον 18 τὸν ἀριθμὸν ὑπηρετας τῶν κρατουμένων. Ἔτσι δι' ἀλύσεων συνέδεσαν πρὸς ἀλλήλους τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ προκρίτους κατὰ τρόπον οἰκτρὸν καὶ ἀπάνθρωπον ἀπὸ τοῦ αὐχένος μέχρι τῶν ποδῶν¹, καίτοι ἐζήτησαν καὶ ἔλαβον ἤδη πρὸ τῆς μεταφορᾶς ποσὸν δέκα χιλιάδων γροσίων², διὰ νὰ φυλακισθοῦν χωρὶς δεσμά. Τὸ χειρότερον ὅμως ἔλων ἦτο τὸ λεγόμενον κ ο ὕ τ σ ο υ ρ ο, φέρον ὅπας, ἐντὸς τῶν ὁποίων ἐτίθεντο οἱ πόδες τῶν βασιανιστῶν, δεινῶς συμπιεζόμενοι³.

Ἐφ' ὅσον ὑπῆρχον αἱ ἀποκρυβεῖσαι ποσότητες τῶν σιτηρῶν φαίνεται ὅτι δὲν ἐστερήθησαν οἱ κρατούμενοι τοῦλάχιστον τοῦ ἄρτου. Ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ τετάρτου μηνὸς ὅμως τῆς καθείρξεως κατέφευγον εἰς τὴν μαύρην ἀγοράν, ἀγοράζοντες πρὸς 25 γρόσια τὴν ὀκτὴν τὸν ἄρτον καὶ λαμβάνοντες ἕκαστος ἀνὰ 40 δράμια ἡμερησίως ἐξ αὐτοῦ. Ἄλλ' ἐπὶ μῆνα ἓνα καὶ ἡμισὺν πρὸ τῆς ἀποφυλακίσεως ἔτρωγον ἄρτον ἐκ κριθῆς, μεμειγμένον μὲ ρόβην ἢ καὶ ἀπλῆν τὴν τελευταίαν βρασμένην. Χρησιμοποιῶν εὐκαιρίας δοθείσας πρὶν τὰ πράγματα ἐκτραχυνθοῦν ὁ διάκονος Ἰωσήφ μετέφερεν ἐκ τῆς κατοικίας τοῦ μητροπολίτου Δανιὴλ καὶ πᾶν ἄλλο ἀγαθόν, ἤτοι ἔλαιον, βούτυρον, τυρὸν καὶ ἄλλα τροφίμα, παραδώσας αὐτὰ εἰς τὸν φιλότουρκον Σωτῆρον Κουγιᾶν, ἀδελφὸν τοῦ παλαιότερου μητροπολίτου Ἀμυκλῶν καὶ Τριπολιτζᾶς Νικηφόρου⁴. Ὁ Κουγιᾶς ἔχων τὴν ἄδειαν τῶν Τούρκων παρέδιδε δις τῆς ἐβδομάδος παρεσκευα-

1. Ἡ μεταφερομένη ἐνταῦθα ὠχρὰ εἰκὼν τῆς φυλακῆς εἶναι σμίκρυνσις τῆς πραγματικότητος. Διὰ μακροτέρων βλ. σχετικὴν περιγραφὴν τῶν λεπτομερειῶν, προκαλοῦσαν ἀληθῆ φρίκην, ὑπὸ τῶν Ἰ ω σ ἦ φ Ζ α φ ε ι ρ ο π ο ὕ λ ο υ, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 30 κέξ. Ἀ μ β ρ ο σ ί ο υ Φ ρ α ν τ ζ ῆ, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 152, Μ. Ο ἰ κ ο ν ὄ μ ο υ, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 219 κέξ. Ὁ τελευταῖος δύναται νὰ γνωρίζῃ ἀσφαλῶς, διότι ἦτο ἀνεψιὸς τοῦ Τριπολιτζᾶς Δανιὴλ καὶ ἐχρησιμοποίησε τὸ χειρόγραφον τῆς περιγραφῆς ἐκεῖνου, πρὶν ἐκδοθῆ, ὡς ἀναφέρει ὁ ἴδιος. Ν. Σ π η λ ι ᾶ δ ο υ, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 238. Ἰ ω. Φ ι λ ἦ μ ο ν ο ς, Δοκίμιον ἱστορικὸν περὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, τόμ., Δ', Ἀθῆναι 1861, σελ. 204-206.

2. Μ. Ο ἰ κ ο ν ὄ μ ο υ, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 219.

3. Περιγράφεται τοῦτο τὸ ἐπαχθὲς μέσον τῶν βασιανιστηρίων λεπτομερῶς ὑπὸ τοῦ Ἰ ω σ ἦ φ Ζ α φ ε ι ρ ο π ο ὕ λ ο υ, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 31-32.

4. Ἀ ὕ τ ὅ θ ι, σελ. 18-19. Τοῦ Μ. Ο ἰ κ ο ν ὄ μ ο υ, σελ. 220, ἡ περιγραφή ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου εἶναι ἐκτάκτως ζωηρά: α' Ἄρτον δ' ἐδιδον αὐτοῖς μικρὸν κριθίνιον ἢ ἐκ σκυ-

σμένον συσσίτιον ἐκ ζυμαρικῶν ἢ ὀρύζης καὶ ἡμίσειαν ὀκτὸν ἐλαίου, πρὸς φωτισμόν. Ὅταν δὲ ἔπαυσεν ὁ Κουγιᾶς νὰ στέλλῃ ἐλαιον, ἡγόραζον πρὸς 200 γρόσια κατ' ὀκτὸν, διὰ τὸν αὐτὸν σκοπόν.

Παρὰ τὴν στενότητα τοῦ διατιθεμένου εἰς τὸ ἀπάλισιον κελλίον χώρου, ἔρριπτον ἐντὸς αὐτοῦ βραδύτερον μεταξὺ τῶν δεσμωτῶν καὶ ἄλλους τινὰς χριστιανοὺς ἢ Τούρκους πληγωμένους, μὲ ἀνιάτους πληγὰς ἀναδιδοῦσας ἀφόρητον κακοσμίαν¹. Εἰς ὅλα δὲ ταῦτα πρέπει νὰ προστεθῇ ἡ ἔλλειψις ὕδατος πρὸς πόσιν καὶ πλύνσιν, ἢ ὑπαρξίς μονίμων δοχείων ἀκαθαρσιῶν, ἢ δημιουργία ἀφθόνων φθειρῶν ἕνεκα τῆς παραμονῆς μὲ τὰ αὐτὰ ἐνδύματα καὶ αἱ ἐκ παντοειδῶν στερήσεων καὶ κακουχιῶν θερίζουσαι τοὺς δεσμώτας ἀσθένειαί πάσης φύσεως². Ὁ θάνατος εὕρισκε τὸν ἄνθρωπον ἄπαξ καὶ τὸν ἀπαλλάσσει ἐκ τῶν μεριμνῶν τοῦ προσκαιροῦ κόσμου τοῦ μὴ ὄντος. Τοὺς μάρτυρας ἐκείνους ὁ θάνατος ἐβασάνιζε συνεχῶς, ἡμέρας καὶ νυκτός, χωρὶς καὶ νὰ λυτρώνῃ αὐτούς. Ἐχρειάσθη νὰ παρέλθῃ ἀρκετὸς χρόνος ταλαιπωρίας, ὁπότε ὑπὸ τὴν πίεσιν τῶν δεινῶν ἤρχισαν νὰ ὑποκύπτουν τινὲς ἐξ αὐτῶν.

Μέσα εἰς τὴν φρικτὴν δοκιμασίαν των οἱ κρατούμενοι δὲν εἶχον ἐγκαταλειφθῆ ἀπὸ τὴν θεῖαν πρόνοιαν εἰς παντελῆ ἀγνοίαν τῶν ὄσων διεδραματίζοντο εἰς τὰ πεδία τῶν μαχῶν, ὥστε σωματικῶς ταλαιπωρούμενοι νὰ δοκιμάζωνται καὶ ψυχικῶς. Ἀρχικῶς ἀπὸ τὸν Ἀχμέτ Δέμον, υἱὸν παλαιοῦ σημαίνοντος Ἀλβανοῦ ἐν Τριπόλει, συνδεομένου μὲ τὸν Θ. Δεληγιάννην, ἐκ γενομένης συζητήσεως τοῦ τελευταίου μετ' αὐτοῦ ἐπληροφορήθησαν κατὰ τινα τρόπον, ὅτι δυσχερὴς ἦτο ἡ θέσις τῶν Τούρκων. Ἀπὸ Ἑλληνα διερχόμενον ἔξω τῆς φυλακῆς καὶ μετὰ ταῦτα ἀπὸ Τούρκον φυλακισθέντα ἐντὸς τῆς ἰδίας μὲ τοὺς ὁμήρους εἰρκτικῆς ἔμαθον λεπτομερείας τῆς μάχης τοῦ Βαλτετσίου. Καὶ ἀνεπτέρωθη τὸ φρόνημά των, ἵνα ἀντέχουν γενναίωτερον εἰς τὰ δεινὰ τῆς φυλακῆς. Καὶ βραδύτερον πάλιν, ἀπὸ παραπειστικὰς ἐρωτήσεις πρὸς τοὺς δεσμοφύλακας ἢ δυσηρεσθημένους Τούρκους εἶχον κατορθώσει πολλὰ νὰ πληροφορηθοῦν, ἰδίᾳ μάλιστα ἀφ' ἧς κατ' Ἰούλιον μῆνα, κατόπιν ἀναφορᾶς των, τοὺς

βάλλων ἀκάθαρτον, χῶρον καὶ λίθου πρῶματα περιέχοντα, ἂν ἀφείλον νὰ διανεῖμουν εἰς ἀνάλογα τεμάχια ἀνεπαρκῆ πρὸς τροφήν ἢ ἱκανοποίησιν τῆς πείνης των καὶ ὕδωρ δέ, σπάνιον καὶ τοῦτο καὶ ἀνεπαρκές, προσφάγιον δὲ οὐδέποτε. Ὅθεν μεγίστην εὐεργεσίαν ἤθελε νομισθῆ πράττων αὐτοῖς, ὅστις ἤθελε τοῖς προσφέρει κρόμμυδόν τι ἢ σκόρδον ἢ ὀλίγας ἐλαίας, εἰς τοιαύτην ἐπιθυμίαν προσφαγίου κατήντησαν ἐν τῇ ἐκτενεῖ ἐκείνῃ ξηροκακοφαγίᾳ, ἀλλ' οὐδεὶς ἐτόλμα νὰ τοὺς πλησιάσῃ...». Ὑπὸ τοῦ Ν. Σ π η λ ι ἀ δ ο υ, σελ. 239, τὰ τῆς διατροφῆς ἀποδίδονται εἰς μυστικὴν μέριμναν τοῦ διερμηνέως Στ. Ἰωβίλκη.

1. Μ. Ο ἰ κ ο ν ὄ μ ο υ, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 220. Ν. Σ π η λ ι ἀ δ ο υ, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 239.

2. Μ. Ο ἰ κ ο ν ὄ μ ο υ, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 220-221. Ἰ ω σ ἦ φ Ζ α φ ε ι ρ ο π ο ὑ λ ο υ, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 35, 36.

μετέφερον εἰς δωμάτιον ἄνω τῆς φυλακῆς, μετ' οὐ πολὺ δὲ ἀνὰ 4 ἢ 5 εἰς ἰδιαι-
τερον δωμάτιον¹.

Διὰ τὸν Δανιὴλ ἀναφέρει ἐν τῇ διηγήσει αὐτοῦ ὁ διάκονός του Ἰωσήφ
χαρακτηριστικὰ στιγμιότυπα. Περὶ τὴν ἡμέραν τῆς ἑορτῆς τῆς Κοιμήσεως
τῆς Θεοτόκου διήρχετο ἔξωθεν τῆς φυλακῆς ὁ Σωτήρος Κουγιαῶς. Ἐνῶ οἱ
δεσμῶται ἡμφεσβήτουν, ἀν θὰ ἔπρεπε νὰ ζητήσουν τὴν μεσολάβησίν του πρὸς
ἀπελευθέρωσίν των, ὑπέχρεώθη ὁ Τριπολιτζᾶς νὰ τοῦ ἀπευθῆναι τὸν λόγον,
μεθ' ὃ πλησιάσας τὸ παράθυρον τοῦ λέγει, χωρὶς ἐκεῖνος νὰ στραφῆ πρὸς
τὴν φωνήν: — ἄρχοντα, δὲν εἶναι κανένα ἔλεος καὶ δι' ἡμᾶς; — Ὁ Θεός,
ἀπήντησεν ἐκεῖνος, ὑψώσας πρὸς τὸν οὐρανὸν τὴν κεφαλὴν².

Περὶ τὴν 10ην Σεπτεμβρίου ἐρρίφθη ἡ ἰδέα νὰ σταλῆ ἀναφορὰ πρὸς τὸν
Κιαμήλμπεην καὶ λοιποὺς ἀγάδες, πρὸς ἀπελευθέρωσίν των. Ἀρνούμενων τῶν
Θ. Δεληγιάννη καὶ Παπαλέξη, μετὰ τὴν πρόβλεψιν, ὅτι συντόμως θ' ἀντεστρέ-
φοντο τὰ πράγματα, συνεβούλευσεν ὁ Δανιὴλ νὰ συνταχθῆ ἡ ἀναφορὰ καὶ νὰ
σταλῆ μετὰ τὴν γενικὴν ὑπογραφήν «οἱ φυλακισμένοι», ὅπερ καὶ ἔγινε καὶ προ-
εκάλεσε τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ Κιαμήλμπεη³.

Τέλος ἐνῶ ἐπλησίαζεν ἡ πτώσις τῆς Τριπολιτζᾶς καὶ ὁ εἷς κατόπιν τοῦ
ἄλλου ἐξηγνηθέντες καὶ ἡμιθανεῖς ὑπέκυπτον εἰς τὸ μοιραῖον, ἦλθεν εἰς τὴν
φυλακὴν αὐτοπροσώπως ὁ Κιαμήλμπεης πρὸς ἐπίσκεψίν των, μετ' οὐ πολὺ δὲ
ὁ διερμηνεὺς τοὺς παρώτρυνε λέγων: *Κάμετε ὑπομονήν, ὅτι ἔχει νὰ γίνῃ
θὰ γίνῃ ἐντὸς τριῶν τὸ πολὺ ἡμερῶν.* Πρὸς αὐτὸν ἀπαντῶν εἶπεν ἐντόνως
ὁ Δανιὴλ: — *Ἀρχοντα, τί ὑπομονήν νὰ κάμωμεν εἰς τοιαύτην ἐπιδημίαν
τριάντα ὀκτὼ ἄνθρωποι, ὅλοι ἀσθενεῖς καὶ εἰς τὸν αὐτὸν ὄντ' ἀκλεισμένοι;
Δι' αὐτὸ βέβαια μᾶς ἐκάματε ἔτσι, διὰ νὰ ἀποθάνωμεν ὅλοι καὶ νὰ μὴν
μείνωμεν κανεὶς, ὥστε νὰ σᾶς χαρίσωμεν τὸν κόσμον. Καὶ εἴθε νὰ τὸν
χαρῆτε, καθὼς τὸν ἐχάρημεν καὶ ἡμεῖς, σᾶς ἀφήνομεν λοιπὸν διαδόχους!*
Μετὰ τοῦτο τοὺς μετέφερον εἰς δωμάτια χωριστά⁴.

Ἄλλ' ἐκτάκτως συγκινητικαὶ σκηναὶ ἐξετυλίσσοντο μικρὸν πρὸ τῆς ἀλώ-
σεως τῆς Τριπολιτζᾶς. Κατακείμενοι ἐτοιμοθάνατοι οἱ περιλειπόμενοι, μι-
κρὰν καὶ μηδαμινὴν αἰσθησιν εἶχον τῶν συμβαινόντων, ἢ διήγησις τῶν ὁποίων
ἐγγίζει τὰ ὄρια τοῦ μύθου παρὰ δὲ τὴν ἀπλότητα τοῦ ὕφους τοῦ ἀφηγητοῦ τὰ
διατρέξαντα περιβάλλονται ἀληθῆ δραματικότηता. Περὶ τὸ ἑσπέρας τῆς 18
ἢ 19 Σεπτεμβρίου ὁ Τριπολιτζᾶς κατεκλίνετο ἀναίσθητος. Κρατούμενος ὑπὸ
τοῦ Ἰωσήφ Ζαφειροπούλου ἐψυχορράγει ὁ Θ. Δεληγιάννης. Οὗτος ἀπέθανε

1. Ἀ μ β ρ. Φ ρ α ν τ ζ ῆ, ἐνθ' ἄνωτ., τόμ. Β', σελ. 31-32. Ἰ ω σ ῆ φ Ζ α φ ε ι-
ρ ο π ο ὑ λ ο υ, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 38, 40 κέξ., 45, 47 κέξ., 61.

2. Ἀ ὑ τ ὅ θ ι, σελ. 60-62.

3. Ἀ ὑ τ ὅ θ ι, σελ. 65-66.

4. Ἀ ὑ τ ὅ θ ι, σελ. 68-69.

μετ' ὀλίγον, ἐνῶ παλαιός του ὑπρέτης ἐλθὼν ἐζήτει νὰ τὸν ἐλευθερώσῃ! Ὁ Δανιὴλ συνεργόμενος καὶ ζητῶν τὸν Θ. Δεληγιάννην, ἐπληροφορεῖτο ὅτι ἐξῆλθεν ἀπλῶς, ὅχι καὶ ὅτι καθ' ὄδον εἶχεν ἀποθάνει, διὸ ἐκεῖνον μὲν ἐμακάριζε, τοὺς δ' ἄλλους ἔκτιζε, λέγων: Μᾶς ἄφησεν ὁ Θεοδώρακης κ' ἔφυγεν, ἐδῶ θ' ἀποθάνομεν οἱ δυστυχεῖς.....¹.

Διηγεῖται περαιτέρω ὁ διάκονος Ἰωσήφ Ζαφειρόπουλος. Μετ' ὀλίγον ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, διὰ τινας ἰατροῦ Μπλάνου καλουμένου, τὸν ὁποῖον εἶδεν ἐπὶ τοῦ παρὰ τὴν πύλην τῶν Καλαβρῶτων προμαχῶνος, παρήγγειλε πρὸς τὸν Τριπόλεως, ὅτι τὸ ἐσπέρας ἔμελλε νὰ τὸν ἐλευθερώσῃ. Ὅθεν ὁ Τριπόλεως ἐμπλησθεὶς θάρρους, προσεδόκα τὴν ταχεῖαν ἀπολύτρωσίν του. Ἐνῶ δὲ ἀνεμεινεν ἀπὸ ὥρας εἰς ὥραν, Χιὸς τις Στρατῆς καλούμενος, τοῦ διερμηνέως οἰκειός, εἰσελθὼν εἰς τὴν φυλακὴν εἶπεν, ὅτι ἐπιτεράτη νὰ ἐξέλθωσι τὴν ἐσπέραν ἐκείνην οἱ δύο ἀρχιερεῖς Τριπόλεως καὶ Ὁλένης ἀλλὰ μετατραπείσης τῆς ἀποφάσεως ταύτης ἐκρίθη κάλλιον νὰ ἀπολύσωσι πάντας τοὺς ἐν τῇ φυλακῇ μετὰ τρεῖς ἡμέρας. Ἀκούσαντες τοῦτο ἅπαντες κατελυπήθησαν, διότι ἤλπιζον ὅτι ἔμελλον νὰ λυτρωθῶσι τὴν αὐτὴν ἡμέραν. Ἀλλ' ἀγαθὴ τόχη, ψευθείσης τῆς τελευταίας ταύτης εἰδήσεως, ἦλθον ἀνθρωποὶ ἀπεσταλμένοι παρὰ Θεοδώρου Κολοκοτρώνη καὶ ἐξήγαγον τὸν Τριπόλεως καὶ τὸν ἱεροδιάκονον αὐτοῦ Ἰωσήφ, μετενεγκόντες αὐτοὺς εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Μαχμοῦτ ἐφέντη, ὅπου κατῴκει ὁ Λιμάσμπης. Εἶρον δ' ἐκεῖ τὸν Φώτιον Χρυσανθόπουλον, τὸν Ἀναγνώστην Ζαφειρόπουλον καὶ τὸν Λογιώτατον Ἀναστάσιον, μεσιτεία τῶν ὁποίων παρεχώρησεν ὁ μπέης εἰς αὐτοὺς δύο ἡμίονους. Ἐπ' αὐτῶν δὲ ὀδηγοῦντος τοῦ Φωτάκου ἐξῆλθον τῆς πύλης τῶν Καλαβρῶτων καὶ ὑπὸ τῶν Ἑλληνικῶν σκοπῶν, τῶν ἔξωθεν φρουρούντων, ὀδηγούμενοι μετέβησαν εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ Ἀθανασίου Κίντσου, Λαγκαθηνοῦ, τοῦ τότε ἀρχηγοῦ τῶν Τριπολιτῶν.

Ἀφοῦ δὲ διενυκτέρευσα ἐκεῖ, ἦλθεν ἀνατείλαντος τοῦ ἡλίου ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, πρὸς ἐπίσκεψιν τοῦ ἀρχιερέως καὶ ἰδὼν αὐτὸν λέγει: — «Ἐβλόγησον, δεσπότη μου, τί κάμνεις;» — «Δὲν μπορῶ, καπετάνιε, ἀπεκρίθη, δὲν ἐλπίζω νὰ ζήσω» — «Δὲν ἔχεις τίποτα, εἶπε, τώρα θὰ σ' ἐρωτήσω κάτι τι καὶ σοῦ λέγω. Τὸν καιρὸ πὸν ἦρθα ἀπὸ τῆ Ζάκυνθο στὰ Λαγκάδια κ' ἔγινε ἀδερφοποιτός μὲ τὸν κωρ-Νικολάκη, θυμᾶσαι στὸ τραπέζι, δταν ἐπίναμε, τί μοῦ εἶπες καὶ τί σοῦ εἶπα;» — «Ἐνθυμοῦμαι, ἀπεκρίθη, ἔπια καὶ σοῦ εἶπα, νὰ σὲ ἰδῶ ἐλευθερωτὴν τοῦ ἔθνους καὶ ἰδοῦ σὲ βλέπω». «Ἐγὼ τότε τί σοῦ εἶπα;», λέγει ὁ Θ. Κολοκοτρώνης. — «Μοῦ εἶπες, ἀπεκρίθη, νὰ μὲ ἰδῆς δεσπότην καὶ ἰδοῦ μὲ βλέπεις». Ὁ δὲ Κολοκοτρώνης λέγει τότε. — «Δὲν παθαίνεις τίποτα

1. Ἰωσήφ Ζαφειρόπουλου, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 71.

καὶ μὴ φοβῆσαι· ἐδῶ ἔχουμε τὰ μέσα καὶ γιατροὺς καὶ δὲν σ' ἀφήνουμε νὰ πεθάνῃς»¹.

Εὐθὺς κατόπιν ὁ Δανιὴλ μετεφέρθη εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ συμπολίτου καὶ ἀνεψιοῦ τῶ ἀρχηγῶ Ἀνδρέα Παπαδιαμαντοπούλου, γενόμενος δεκτὸς φιλοφρόνως. Μεταξὺ τῶν πολλῶν ἀρχηγῶν καὶ ἄλλων ποὺ τὸν ἐπεσκέφθησαν, ἦτο καὶ ὁ Κανέλος Δεληγιάννης, ποὺ τοῦ εἶπε, — τὴν ὁποῦ ἐβγήκες ζωντανὸς στὰ χέρια μας, δὲν θὰ σ' ἀφήσωμεν νὰ πεθάνῃς. Καὶ τοῦ ἔστειλε τὸν ἰατρὸν Μ. Κάβαν ἐπὶ τετραήμερον ἐπισκεπτόμενον αὐτόν, ἕως οὗ ἤρχισεν ἡ ἀνάρρωσις, τὴν δὲ πέμπτην ἡμέραν 23 Σεπτεμβρίου ἐπραγματοποιήθη ἡ ἄλωσις τῆς πόλεως². Ζῶντες ἐξῆλθον ἐκ τῆς εἰρκτῆς καὶ οἱ Ἀνδρούσης Ἰωσήφ, Ἰω. Τομαράς, Α. Καραπατάς, Γιαννούλης Καραμάνος καὶ Α. Κοπανιτζάς³. Περὶ τῶν προστατευθέντων ὑπὸ τοῦ Καϊμακάμη καὶ Κιαμήλμπεη δὲν γίνεται λόγος ὡς φυλακισθέντων, διότι δὲν ἐδοκιμάσθησαν. Ἡ ἀνηλεὴς σφαγὴ τῶν πολιορκουμένων μετὰ τὴν πτώσιν καὶ ἡ ἐν γένει ἀναταραχὴ δὲν παρεῖχον τὸ κατάλληλον κλῆμα διὰ τὴν ἀμεσον ἐγκατάστασιν τοῦ Τριπολιτζᾶς, εἰς τὴν ἔδραν του, διὰ τοῦτο οὗτος ἀπεσύρθη, τῇ ὑποδείξει τῶν ἰατρῶν, εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Γορτυνίας μετὰ τοῦ πιστοῦ διακόνου του⁴, ἵσως τὴν ἰδιαιτέραν αὐτοῦ πατρίδα Δημητσάναν⁵, ὅπου καὶ ἀνέκτησε τὰς δυνάμεις του, μετὰ τὰ πολυδάδυνα βασανιστήρια τῆς πολυμήνου καθειρέξεως.

Ἐν ὅψει τῶν σφαγῶν, δι' ὧν ἠπειλεῖτο τὸ ἔθνος εὐθὺς ὡς ἐκηρύχθη ἡ Ἐπαναστάσις εἰς τὰς παραδουναβείους ἡγεμονίας καὶ ὑπὸ τὴν σφοδρὰν πίεσιν

1. Ἰωσήφ Ζαφειροπούλου, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 71-73. Πρβλ. Πολυκάρπου Συνοδινοῦ, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 132-133. Ἀνδρέου Τριανταφύλλου, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 2. Τάκη Χ. Κανδηλώρου, Οἱ Δεληγιανναῖοι, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 226-227.

2. Ἰωσήφ Ζαφειροπούλου, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 73-74.

3. Ν. Σπηλιάδου, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 242. Μ. Οικονόμου, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 222. Ἀμβρ. Φραντζῆ, ἐνθ' ἄνωτ., τόμ. Β', σελ. 59, ὅπου ἀναφέρεται σωθεὶς καὶ ὁ Ἰω. Βιλαέτης, οὐχὶ ὀρθῶς (βλ. Φ. Χρυσανθοπούλου—Φωτάκου, Βίοι Πελοποννησίων ἀνδρῶν, σελ. 53). Ὑπὸ τοῦ Καν. Δεληγιάννη, Ἀπομνημονεύματα, τόμ. Α', σελ. 174, ἀναφέρεται μετὰ τῶν φυλακισθέντων καὶ μὴ σωθέντων ὁ Ρέοντος καὶ Πραστοῦ Διονύσιος, ὁ δὲ Α. Καραπατάς ὡς μὴ σωθεὶς, εἰς δὲ τὴν σελ. 268 ἀναγράφεται ὅτι ἐντὸς δύο ἡμερῶν ἀπεβίωσαν καὶ ὅλοι οἱ λοιποὶ μετὰ τὸν ἀδελφόν του Θεόδωρον, πλὴν τῶν Τριπόλεως Δανιὴλ καὶ Μεσσήνης Ἰωσήφ, ποὺ ἐξῆλθον βαρῆως ἀσθενεῖς ἀπὸ τὸν τύπον καὶ πλὴν τῶν προκρίτων Κοπανιτζά, Καραμάνου, Τομαρά καὶ Καραπατά, τῶν Ι. Περούκα ἀποθανόντος καθ' ὁδόν, τοῦ δὲ Ἰ. Βιλαέτη μετὰ 15 ἡμέρας εἰς Πύργον. Πρβλ. Ἰ. Φιλήμορος, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 204.

4. Ἰωσήφ Ζαφειροπούλου, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 74.

5. Ὑπὲρ τῆς ἰδιαιτέρας του πατρίδος Δημητσάνης ἐνδιεφέρθη ἅμα ἀναρρώσας ὁ Δανιὴλ, ὡς ἐκτελεστῆς τῶν τελευταίων θελήσεων τοῦ πρὸς αὐτόν ἐξομολογηθέντος ἀρχιεπισκόπου Δημητσάνης Φιλοθέου, ὅστις κατέλιπε ὅχι γρόσια ὑπὲρ τῆς Σχολῆς Δημητσάνης. βλ. Τάσου Ἀθ. Γριτσοπούλου, Ἡ ἀρχιεπισκοπὴ Δημητσάνης, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 247-248.

τῆς τουρκικῆς ἐξουσίας, ἡ πατριαρχικὴ Σύνοδος ΚΠόλεως πρὸς κατευνασμὸν αὐτῆς κατεδίκασε τὸ κίνημα, ἀφώρισε τοὺς πρωτεργάτας καὶ συνέστησεν ὑποταγὴν εἰς τὴν Ὑψηλὴν Πύλην. Συγχρόνως ἀπελύθησαν γράμματα πατριαρχικά πρὸς τοὺς κατὰ τόπους ἀρχιερεῖς καὶ προκρίτους, νὰ μὴ ἀναμειχθοῦν εἰς τὴν θρυλουμένην ἐπανάστασιν. Ὁ πατριάρχης Γρηγόριος Ε' δύο τοιαῦτα καταδικαστικά τοῦ ἀγῶνος γράμματα παρέδωκεν, ἓνα μεταφέρῃ εἰς Πελοπόννησον, εἰς τὸν ἐκ ΚΠόλεως μέλλοντα ν' ἀναχωρήσῃ διὰ τὸν Μορέαν Ρήγαν Παλαμῆδην¹. Ἐπειδὴ ἐπεβραδύνθη ἡ ἀναχώρησις τοῦ Παλαμῆδη, τὰ γράμματα ταῦτα δὲν ἐπεδόθησαν, παρέμειναν δὲ εἰς τὸ ἀρχεῖον τοῦ γνωστοῦ πολιτευτοῦ Τριπόλεως, ὅστις ἐσκόπευε νὰ συγγράψῃ ἱστορίαν τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ ἀγῶνος². Ἐξ αὐτῶν ἐκδίδεται ἐνταῦθα τὸ πρὸς τὸν Τριπολιτζᾶς Δανιὴλ ἀπευθυνόμενον³, τὸ δ' ἄλλο, τὸ πρὸς τὸν Παλ. Πατρῶν Γερμανόν, θὰ ἐκδοθῇ ἐν καιρῷ. Βεβαίως, κατ' ἐπιφάνειαν μόνον εὐρίσκει τις τὴν καταδικὴν τοῦ κινήματος εἰς πάσας τὰς ἐνεργείας τοῦ Γρηγορίου Ε', οὔτε ἦτο δυνατόν, ἂν ἀκόμῃ ὑπῆρχεν οὐσιαστικὸν νόημα εἰς τὰς πατριαρχικὰς ἐνεργείας, νὰ μεταπεισθῇ ὀλόκληρον τὸ ἔθνος τὴν κλητὴν ἐκείνην ὥραν τῆς ἐπιμελῶς παρασκευασθείσης ἐξεγέρσεως, πολὺ περισσότερον δὲν ἦτο δυνατόν νὰ συγκρατηθοῦν οἱ πρωτεργάται τῆς Ἐπαναστάσεως. Ἐπομένως ἡ ἔκδοσις τῆς προκειμένης πατριαρχικῆς ἐπιστολῆς δὲν μεταβάλλει τὰ πράγματα οὔτε βοηθεῖ εἰς τὸ νὰ σχηματίσῃ τις γνώμην ἐπὶ λευμένων ζητημάτων, γίνεται ἐν τούτοις διὰ νὰ μὴ μένῃ ἀνέκδοτος καὶ διὰ νὰ ὑπάρχουν ὑπ' ὄψιν παντὸς μελετητοῦ τῆς σήμερον ἢ τῆς αὔριον ὅσον τὸ δυνατόν περισσότερα ἱστορικὰ στοιχεῖα, τὰ πάντα εἰ δυνατόν, πρὸς τεκμηρίωσιν τῶν ἀπόψεων ἐν γένει ἐπὶ τοῦ μεγάλου θέματος τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως.

1. Ἀμβροσίου Φραντζῆ, ἐνθ' ἄνωτ., τόμ. Α', σελ. 251, ὑποσ. 1. Τὸ ὅτι γνωρίζει τὸ γεγονός τοῦτο ὁ πρωτοσύγκελλος τοῦ μητροπολίτου Χριστιανουπόλεως ἡμπορεῖ νὰ θεωρηθῇ φυσικόν, διότι ἴσως τὸ ἀνεκοίνωσεν ὁ ἴδιος ὁ Παλαμῆδης. Παράδοξον καὶ δύσκολον νὰ ἐρμηνευθῇ εἶναι, πῶς ὁ Παλαμῆδης δὲν ἐπέδωκε τὰς δύο ἐπιστολάς τοῦ πατριάρχου (ὁ Φραντζῆς νομίζει ὅτι πρόκειται περὶ μιᾶς κοινῆς ἐπιστολῆς) πρὸς τοὺς ἀποδέκτας Παλ. Πατρῶν καὶ Τριπολιτζᾶς, ἔστω καὶ καθυστερημένως, ἀλλ' ἐκράτει αὐτὰς εἰς τὸ ἴδιον ἀρχεῖον. Εἰς τὸ ἐρώτημα τοῦτο ἐπέχομεν πρὸς τὸ παρὸν νὰ εἰκάζωμεν ποῖα ἀπάντησις προσῆκει.

2. Στ. Χ. Σκοπετέας, Τὸ ἀρχεῖον Ρήγα Παλαμῆδη, «Γορτυνιακὸν Ἡμερολόγιον», τ. Ε' (1950), σελ. 69-71. Πράγματι ὁ Παλαμῆδης εἶχε συγκεντρώσει πολὺτιμον καὶ πολὺ ὕλικόν, ἐν πολλαῖς πρῶτότυπον, ἀφορῶν εἰς τὴν Ἐπανάστασιν καὶ ἐφεξῆς, ἂν κρίνωμεν ἡμῶς ἐκ τῶν σχεδιασμάτων αὐτοῦ καὶ τοῦ ἐν γένει ὀπλισμοῦ του, θ' ἀμφισβητήσωμεν τὴν ἱκανότητα τοῦ ἀνδρὸς νὰ συνθέσῃ γενικὴν ἱστορίαν τοῦ Ἀγῶνος, περὶ ἧς ἔκρινεν εὐμενῶς ὁ πολὺκλαυτός φίλος καὶ συνάδελφος Σταῦρος Χ. Σκοπετέας. Τὸ εἰς Γενικὰ Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους κατατεθειμένον ἀρχεῖον Παλαμῆδη, ἐκ δωρεᾶς τῶν κληρονόμων Βλαχογιάννη, καλῶς γνωρίζομεν, διότι συνέβη ἡμεῖς νὰ τὸ ταξινομήσωμεν.

3. Γεν. Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους, Ἀρχεῖον Παλαμῆδη, φάκ. 252.

Ἐν περίπτῳ ἔτος ἐνωρίτερον ὁ Δανιὴλ εἶχε λάβει μίαν ἄλλην πατριαρχικὴν ἐπιστολὴν παρὰ τοῦ ἐξαδέλφου του Γρηγορίου Ε', ὑπὸ ἡμερομηνίαν 23 Σεπτεμβρίου 1820, διὰ τῆς ὁποίας διώριζεν αὐτὸν ἑξαρχον, μὲ τὴν ἐντολὴν νὰ ἔλθῃ εἰς ἐπαφὴν μετὰ τῶν ὁμῶρον μητροπολιτῶν Μονεμβασίας Χρυσάνθου, τοῦ συνδεσμώτου του, καὶ τοῦ Ναυπλίου Γρηγορίου, ἐπίσης συναθλητοῦ, διὰ νὰ παραλάβῃ ἀπὸ μὲν τὸν πρῶτον τὰ διὰ διαθήκης καταλειφθέντα ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Προκοπίου πρὸς τὸν ἀνεψιόν του Ἀναγνώστην ἀντικείμενα καὶ ἓνα ἀγρόν, ἀπὸ δὲ τὸν τελευταῖον τὴν πρὸς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον καταλειφθεῖσαν βαρύτιμον κορῶναν¹.

Κατὰ τὴν ἐφεξῆς πορείαν τῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ ἐθνικῶν ὑποθέσεων, μέσα ἀπὸ τὰς πολλὰς καὶ πολλάκις δραματικὰς φάσεις αὐτῆς, ὁ Δανιὴλ δὲν ἔμεινεν ἀδιάφορος οὔτε ἀμέτοχος. Δὲν εἶναι δαψιλεῖς αἱ εἰδήσεις, διὰ νὰ ἀναπαραστήσωμεν τὴν μετοχὴν αὐτοῦ ἐν πάσῃ λεπτομερείᾳ, δυνάμεθα ὅμως νὰ συλλάβωμεν τὸ μέτρον τῆς προσφορᾶς τοῦ ἀνδρὸς καὶ ἐκ τῶν ὑπαρχόντων στοιχείων. Θὰ ἦτο δυνατόν ἀσφαλῶς νὰ ἀποδοθῇ ἡ εἰς τὸν Τριπολιτζᾶς Δανιὴλ ἀνήκουσα μοῖρα ἐκ τῆς τιμῆς, ποῦ περιβάλλει πάσας τὰς προσπάθειας τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀνδρῶν τῆς ἐπαναστατικῆς καὶ μετεπαναστατικῆς περιόδου, διὰ τὴν ὀργάνωσιν τῆς στρατευθείσης ἐν ἀρχῇ καὶ τῆς χειραφετουμένης μετὰ ταῦτα ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ πλὴν τοῦ ὅτι ἔλλειπει τὸ ἀπαιτούμενον ὕλικόν μιᾶς τοιαύτης ἐξουχιστικῆς ἐρεύνης, θὰ ἦτο ἀνάγκη ν' ἀνατάμῃ τις λεπτομερῶς τὰς πολυπληθεῖς σελίδας τῆς νεωτέρας ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας συνολικῶς καὶ εἰδικῶς, πρᾶγμα ἀκατόρθωτον τὴν παροῦσαν στιγμὴν καὶ ἐκφεῦγον τῶν ὁρίων τοῦ παρόντος μελετήματος'. Ἐκ τῶν ὑπαρχουσῶν πηγῶν πάντως φαίνεται σαφῶς, ὅτι τοὺς πλείστους ἀρχιερεῖς τῆς ἐπαναστατημένης Ἑλλάδος καὶ δὴ τοὺς πλέον ἐντριβεῖς εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν γραμματεῖαν καὶ ἐχομένους τῆς θρησκευτικῆς ἐν γένει παραδόσεως, οἷος ἦτο ὁ Δανιὴλ, ἀπησχόλει σοβαρῶς τὸ θέμα τῆς διοικητικῆς ὀργανώσεως τῆς Ἐκκλησίας, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν κανόνων καὶ τῶν θεσμῶν, μετὰ τὴν ἀποκοπὴν ἐκ τῆς μητρὸς Ἐκκλησίας τῆς ΚΠόλεως, λόγῳ τῶν γεγονότων. Παρὰ τὴν ἀπησχόλει βεβαίως τὸ θέμα καὶ τὴν πολιτικὴν ἐξουσίαν, ἡ δὲ Ἱδρυσις ἰδίου Ὑπουργείου Θρησκείας ἀποδεικνύει ἀκριβῶς, ὅτι τὸ θρησκευτικὸν συναίσθημα ἢ ἐπαναστατημένη Ἑλλάς διετῆρει ἀμείωτον, ἢ τοποθέτησις μάλιστα τοῦ Ἀνδρούσης Ἰωσήφ εἰς τὸ μινιστέριον τοῦτο παρεῖχεν ἐγγύησιν, ὅτι τίποτε δὲν ἐπρόκειτο νὰ γίνῃ ἀντιβαῖνον εἰς τὰς ὑγιεῖς ἀντιλήψεις περὶ τῆς ἀποστολῆς

1. Ν. Οἰκονομοπούλου, Ἐπιστολὴ Γρηγορίου τοῦ Ε', «Μεσαιωνικά Γράμματα», τόμ. Α' (1931), σελ. 170 κέξ., ὅπου καὶ πανομοιότυπον τῆς ἐπιστολῆς.

2. Μία τοιαύτη ἐργασία εἶναι ἀνάγκη νὰ σχεδιασθῇ ἐπὶ εὐρυτέρων πλαισίων καὶ νὰ στηριχθῇ, πλὴν τῶν γνωστῶν βοηθημάτων, πρὸ πάντων ἐπὶ ἀγώστων γραπτῶν πηγῶν, τῶν ἐγκατεσπαρμένων εἰς τὰ διάφορα ἀρχεῖα ἰδίᾳ τοῦ Ἀγῶνος καὶ τῆς ἐπομένης περιόδου τοῦ ἐλευθέρου βασιλείου, μετ' ἐπίμονον μελέτην αὐτῶν, ἀν μὴ συστηματικὴν ἐκδοσὴν των.

τῆς Ἐκκλησίας, μέχρις οὗτου ὀργανωθῆ αὕτη συμφώνως πρὸς τοὺς ἱεροὺς κἀνόνας'.

Κατ' ἀνάγκην λοιπὸν μέχρις οὗτου ἡ Ἐκκλησία ἐν Ἑλλάδι ὀργανωθῆ εἴτε διὰ τῆς ἐπανασυνδέσεως μετὰ τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου, μετὰ τὸ πέρασ τῆς Ἐπαναστάσεως, εἴτε ὡς αὐτοκέφαλος, πάσας τὰς ἐκκλησιαστικὰς ὑποθέσεις ρυθμίζει τὸ Μινιστέριον τῆς Θρησκείας, ἐνισχυόμενον διὰ τῶν κατὰ τόπους ἀρχιερέων, πολλοὺς τῶν ὁποίων συχνὰ ἐχρησιμοποιοεῖ εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν καθηκόντων του. Οὕτω, γνωστὴ εἶναι ἡ διαμαρτυρία τοῦ Δανιὴλ Τριπολιτζᾶς μετὰ τοῦ Ρέοντος καὶ Πραστοῦ Διονυσίου καὶ τοῦ Ἄρτης Πορφυρίου, διὰ τὰς ἀντικανονικὰς χειροτονίας τοῦ Ζαρνάτας Γαβριήλ. Αὕτη ἐγένετο τὸ ἔτος 1825. Προηγουμένως ὁμοως συναντῶμεν τὸν Δανιὴλ ὡς ἐξῆς.

Μετὰ τὸν μαρτυρικὸν θάνατον τοῦ Δημητζάνης Φιλοθέου φαίνεται ὅτι μέχρι τέλους τοῦ 1824, ὅτε ὀρίσθη τοποτηρητῆς τῆς ἀρχιεπισκοπῆς ὁ Χαριουπόλεως Βησσαρίων, τὴν ἐπαρχίαν ἐξυπηρέτει θρησκευτικῶς ὁ Τριπάλεως, ὡς ἀνεκάθεν προτιμᾶ νὰ ὀνομάζεται λογιώτερον, Δανιήλ⁹. Μετὰ τὴν συνέλευ-

1. Σχετικὸν εἶναι τὸ μελέτημα, στηριζόμενον ὁμοως μόνον ἐπὶ ἐκδεδομένων πηγῶν, τῶν καὶ ὀλιγωτέρων, τοῦ πρωτοπρεσβυτέρου Νικ. Π. Παπαδοπούλου, Αἰ κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν προσάθεται πρὸς σύστασιν Ἱερᾶς Συνόδου, «Ἐναίσιμα ἐπὶ τῇ τριακοστῇ πέμπτῃ ἐπετηρίδι τῆς ἐπιστημονικῆς δράσεως Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου», Ἀθῆναι 1931, σελ. 245 κέξ. Συναφῆ δημοσιεύματα πρόσθεσ, Δ η μ. Α. Πετράκκου, Ὁ κλῆρος εἰς τὴν πολιτικὴν, «Ἐναίσιμα Χρ. Παπαδοπούλου», σελ. 344 κέξ.— Τάσου Ἄθ. Γριτσοπούλου, Ἡ ὑπὸ τοῦ Καποδίστρια διορισθεῖσα πενταμελής Ἐκκλησιαστικὴ Ἐπιτροπὴ καὶ τὸ ἔργον αὐτῆς, ἐν Ἀθήναις 1954, σσ. 71 (ἀνάτυπον ἐκ τῆς «Ἐκκλησίας» τόμ. Α'-ΑΑ').

2. Κωνστ. Οἰκονόμου, τοῦ ἐξ Οἰκονόμων, Τὰ σωζόμενα ἐκκλησιαστικὰ συγγράμματα, τόμ. Β', Ἀθῆναι 1864, σελ. 18-19. Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου, ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν, Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, τόμ. Α', ἐν Ἀθήναις 1920, σελ. 28-29. Διὰ τὰς ἀντικανονικὰς πράξεις του καθηρέθη τὸ 1833 καὶ πάλιν τὸ 1834, συγχωρηθεὶς βραδύτερον, ἀλλ' ἐκπτώτος ἐγένετο ὁ Ζαρνάτας Γαβριήλ, τοῦ πικλῆν Φραγκούλης, περὶ οὗ βλ. Ἰκανὰ ὑπὸ Σ. Β. Κουγέα, Συμβολαὶ εἰς τὴν ἱστορίαν καὶ τοπογραφίαν τῆς ΒΑ Μάνης, «Ἑλληνικά», τόμ. ε' (1933), σελ. 294 κέξ., 300 κέξ. —

3. Τοῦτου εὐρέθῃ ἀφοριστικὸν κατὰ τῶν ἰδιοποιουμένων προσόδους καὶ ἀφιερῶματα τοῦ ἐν Δημητσάνῃ ἐνοριακοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τῆς Πάτρας ἐπιτρόπων κλπ., ὑπὸ ἡμερομηνίαν 15 Σεπτ. 1824. Βλ. Τάσου Ἄθ. Γριτσοπούλου, Οἱ ναοὶ τῆς Δημητσάνης, ἐν Ἀθήναις 1954, σελ. 46. Τὸν Μάρτιον τοῦ ἰδίου ἔτους 1824 εἶχεν ἐγκαινιάσει τὸν εἰς Παλαιοχώριον Δημητσάνης ἀνακαινισθέντα ἐκ βάρων ναὸν τῶν Ἁγίων Ἀπροστόλων, κατὰ σημείωμα ἐν φ. 23α τοῦ κτ. κώδικος τοῦ ναοῦ, ὅπου ἀναγινώσκωμεν, «ἀρχιερεὺς ὁ τελέεσας τὰ ἐγκαίνια ἦν Δανιήλ Παπαπαναγιωτόπουλος, ὑποστάς καὶ οὗτος τὴν ὑπὲρ τῆς πίστεως εἰρηκτὴν....., ἐτέλεσε δὲ τοῦτο τὴν ἀ' Κυριακὴν τῆς μεγάλῃς μ' δωρεᾶν τοῦ 1824 κατὰ μῆνα Μάρτιου». Τάσου Ἄθ. Γριτσοπούλου, Κατάλογος τῶν χειρογράφων κωδίκων τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Σχολῆς Δημητσάνης, ἐν Ἀθήναις 1954, σελ. 49, ἀριθ. 69. Πρβλ. Ν. Ι. Κουστένη, Ἱστορικά τοῦ Παλαιοχωρίου τῆς Δημητσάνης, «Γορτυνιακὸν Ἡμερολόγιον», τ. Ζ' (1952), σελ. 56-67.

σιν τοῦ Ἄστρους, ἐν ὄψει τῶν ἀντιθέσεων τῶν ἀρχηγῶν τῆς Ἐπαναστάσεως καὶ δὴ τῆς διαιρέσεως τῶν Καρυτηνῶν εἰς ομάδας Δεληγιαννικῶν καὶ Κολοκοτρωνικῶν, ἐπραγματοποιήθη τὸ μελετώμενον συνοικέσιον τοῦ υἱοῦ τοῦ Θ. Κολοκοτρῶνη Κολίνου μετὰ τῆς θυγατρὸς τοῦ Κανέλου, εἰς ἡλικίαν μὴ νόμιμον, τῇ ἐνεργῶι ἐπεμβάσει τοῦ κοινοῦ φίλου τῶν δύο οἰκογενειῶν μητροπολίτου Τριπέλεως Δανιὴλ. Ἦτο φανερὸς ὁ πολιτικὸς χαρακτῆρ τοῦ συνοικεσίου, μάλιστα δὲ ὁ ἀρραβῶν ἐτελέσθη εἰς Τριπολιτζάν με δλους τοὺς ἐκκλησιαστικὸς τύπους ὑπὸ τοῦ Δανιὴλ'. Ταῦτα ἐλάμβανον χώραν ἐντὸς τοῦ Ἀπριλίου τοῦ 1823. Ἄλλ' ἐκ τῆς ἐπικειμένης ἐπιγαμίας δὲν φαίνεται νὰ ἀπέδωκαν τὰ ἀναμενόμενα ἀποτελέσματα αἱ ἀγαθαὶ προβλέψεις τοῦ μητροπολίτου Δανιὴλ. Μετ' οὐ πολὺ αἱ διαστάσεις τῶν ἀντιθέσεων εὐρύνονται καὶ ἐξελλίσσονται εἰς ἐμφύλιον πόλεμον. Καὶ ὁ Δανιὴλ δὲν θὰ μείνη ἄτρωτος ἐκ τῆς ἐνδημούσης πολιτικῆς νόσου τῶν Ἑλλήνων. Πιστεύει ὁ ἀγαθὸς μητροπολίτης ὅτι προσφέρει ὑπηρεσίαν, συμβουλευῶν τὴν συμφιλίωσιν τῶν ἀντιτιθεμένων. Καὶ ὅμως αὐτὸς τε καὶ οἱ Κορίνθου Κύριλλος καὶ Ἀνδρούσης Ἰωσήφ κατηγοροῦνται ἀπὸ τὴν Διοίκησιν, ὅτι ἐνεργοῦν ἐναντίον τῆς, συντασσόμενοι μετὰ κόμμα τῶν ἀντιδικητικῶν. Καίτοι ἡ κατηγορία κυρίως φαίνεται ὅτι ἀφορᾷ εἰς τὸν Ἰωσήφ Ἀνδρούσης, ὅμως ἀπὸ κοινοῦ ὑποβάλλοντες ἐκ Βυτίνης συνοπογράφουν καὶ οἱ λοιποὶ ἐνδιαφέρουσαν σχετικὴν ἀναφορὰν τὴν παραμονὴν τῶν Χριστουγέννων τοῦ ἔτους 1824².

Τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1825 εὐρίσκομεν τὸν Δανιὴλ ἐπὶ κεφαλῆς τριμελοῦς ἐξ ἀρχιερέων ἐπιτροπῆς, πρὸς λύσιν πολυπλόκου διαφορᾶς πολιτῶν, ἐφ' ἧς ἡ ἐπιτροπὴ ἀπεφάνθη ἀάπαθῶς, δυνάμει τῶν νόμων

1. Ν. Σπηλιᾶδου, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 513. Φ. Χρυσανθοπούλου ἢ Φωτάκου, Ἀπομνημονεύματα, περὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, τόμ. Α', ἐν Ἀθήναις 1899, σελ. 480 (β' ἔκδοσις Βαγενᾶ κλπ. τόμ. Β', Ἀθήναι 1955, σελ. 365). Μ.—Οἰκονόμου, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 401-403, ὅπου δὲν ἀναφέρεται ὁ μελοσαβικὸς ρόλος τοῦ Δανιὴλ Τριπολιτζᾶς. Διὰ μακρῶν διηγεῖται τὰ μετὰ τὴν συνέλευσιν τοῦ Ἄστρους ὁ Καν. Δεληγιάννης, Ἀπομνημονεύματα, τόμ. Β', σελ. 123 κέξ., ὅπου διαγράφεται σαφῶς ἡ ἐνεργὸς συμμετοχὴ τοῦ Δανιὴλ, ἐνεργοῦντος ὅμως τῇ ἐπιμονῇ τοῦ Κολοκοτρῶνη καὶ ἀρνούμενου τοῦ Κανέλου, διὰ τοῦτο ἀναπτύξαντος δραστηριότητα ἀσυνήθη πρὸς συμφιλίωσιν τῶν ἐριζόντων ἀρχηγῶν. Ὁ Κ. Δεληγιάννης, ἀν καὶ παρέχει ἐνδιαφερούσας λεπτομερείας τῶν γεγονότων, ἐκθέτει τὰ πράγματα μετὰ τὰ ὑποκειμενικὰ κριτήρια τῆς οἰκογενείας του, στρεφόμενος ἐμπαθῶς κατὰ τοῦ Κολοκοτρῶνη καὶ τοῦ περιβάλλοντος αὐτοῦ, ἀφῆνων δ' ἐν μέρει ἀκάλυπτον καὶ τὸν Δανιὴλ, καίτοι παραδέχεται ὅτι χάρις εἰς αὐτὸν ἐδέχθη ὁ Κολοκοτρῶνης τὴν ἀντιπροεδρίαν τοῦ Ἐκτελεστικοῦ δυσαρεστήσας τοὺς ὁμόφρονας αὐτοῦ. Ἡ μορφὴν ἀπολογίας ἔχουσα ἐγωιστικὴ προσπάθεια τοῦ Κανέλου δὲν ἀνατρέπει τὴν ὀρθὴν βάσιν τῆς ἐξελιξέως τῶν γεγονότων.

2. Ἐγγραφοὺν ἀνέκδοτον, βλ. κατωτέρω ὑπ' ἀριθ. 24, ὅπου καὶ τὰ ἐπ' αὐτοῦ σχετικὰ σχόλια.

καὶ τοῦ ὀρθοῦ λόγου». Ἀπὸ σωζόμενον συμπτωματικῶς ἔγγρα-
φον ὑπὸ ἡμερομηνίαν 2 Ὀκτωβρ. 1825 πληροφοροῦμεθα, ὅτι τὸ Ὑπουργεῖον
Θρησκείας προσεκάλει τὸν Δανιὴλ νὰ χειροτονήσῃ εἰς διάκονον καὶ πρεσβύ-
τερον ἰδιώτην κριθέντα ἄξιον τοῦ ἱερατικοῦ βαθμοῦ, ἐπὶ τῇ βάσει ἔγγραφου
μαρτυρίας ἱερέως², ἐξ οὗ φαίνεται ὅτι ἡ Διοίκησις εἶχεν ἐπιφυλάξει δι' ἑαυ-
τὴν τὸ δικαίωμα τοῦτο. Τὸ 1826 ὁ Δανιὴλ ἠσχολήθη μὲ περιπεπλεγμένην ὑπό-
θεσιν διαζυγίου, ἣτις ἐμελλε ν' ἀπασχολήσῃ ἐπὶ μακρὸν τὰς ἐκκλησιαστικὰς
καὶ πολιτικὰς ἀρχάς, λύσας μετ' ἐπιφυλάξεως γάμον μεταξὺ Στεμνιτισιωτῶν
συζύγων καὶ διατάξας τὸν ἐπιστάτην τῆς ἐπαρχίας Δημητσάνης ἱερομόναχον
Γεννάδιον Αἰμυαλίτην, νὰ ἐνεργήσῃ τὴν διάζευξιν μετὰ προηγουμένην ἐξέ-
τασιν τῶν πραγμάτων ἐκ τοῦ πλησίον. Ἄλλ' ἡ ἐξέτασις δὲν ἐδικαιολόγει τὴν
λύσιν τοῦ γάμου³.

(Συνεχίζεται)

1. Τάσου 'Αθ. Γριτσοπούλου, Δικαστικὴ ἀπόφασις τριῶν ἀρχιερέων
ἐπὶ κληρονομικῆς ὑποθέσεως, κατὰ τὸ 1825, Ἄρχειον Ἐκκλησιαστικοῦ καὶ Κανονικοῦ
Δικαίου», τόμ. Η' (1953), σελ. 73 κέξ., καὶ δὴ ἡ ἀπόφασις σελ. 79-81.

2. Κατωτέρω, ἔγγραφον ὑπ' ἀριθ. 25.

3. Τάσου 'Αθ. Γριτσοπούλου, Μία περίεργος ὑπόθεσις διαζυγίου κατὰ
τὴν Ἐπανάστασιν, Ἄρχειον Ἐκκλ. Κανον. Δικαίου», τόμ. Θ' (1954), σελ. 37 κέξ., 44
κέξ.